

Mario Kopic

FOUCAULTOV ZAGOVOR LIBERALIZMA*

Što se motiva tiče koji me vodio, on je vrlo jednostavan... To je radoznalost – jedina vrsta radoznalosti, u svakom slučaju, koju vrijedi prakticirati s nešto upornosti: ne ona koja teži za asimiliranjem onoga što valja spoznati, nego ona koja dopušta da se od ljubimo od sebe samih (se deprendre de soi-même). Što bi vrijedilo navaljivanje spoznavanja ako bi ono jedino osiguravalo stjecanje znanja a ne bi omogućivalo u stanovitoj mjeri, i koliko je to moguće, gubljenje-lutanje (l'égarement) spoznavatelja?

Navedene riječi potječu iz predgovora drugom tomu *Povijesti seksualnosti* naslovljenom »Uporaba užitaka« (Foucault, 1984a:14). Njih je napuklim, prigušenim glasom izgovarao Gilles Deleuze ranog lipanjskog jutra 1984. godine u dvorištu bolnice Pitié-Salpêtrière. Velikani pariške filozofije okupili su se toga dana kako bi odali posljednju počast svom preminulom kolegi, Michelu Foucaultu.

Čini se da radoznalost Michela Foucaulta nije imala granica. Njegova je erudicija bila raskošna, sposobnost transformacije osupnjujuća, polja rada beskrajna... Kao historičar psihijatrije i posvuda, kao neumorni analitik moći i tehnika discipliniranja, kao profesor povijesti misaonih sustava, pravio je rezove u znanosti i povijesti zapadnjačke filozofije.

Foucault je možda više no itko pridonio preinaci sadašnjih humanističkih i društvenih znanosti. Bio je utemeljitelj (i nadasve nedostižan vrhunac) suvremenih kulturalnih studija.

---

* Tekst je autorov pogovor vlastita prijevoda Foucaultovih predavanja *Rođenje biopolitike*, iz 1979. s Collège de Francea, što ga početkom sljedeće godine planira objaviti nakladnička kuća Sandorf iz Zagreba.

Američkom feminizmu i »politici razlike« postavio je teorijske zasade. Otvorio je historiografiji seksualnih identiteta i pitanjima roda vrata sveučilišta. Pripravio je put na kojemu su *queer studies* i teorijski radovi o homoseksualnosti uspjeli dostići današnji akademski status.

Do danas je Foucault najvažnija ikona post-marksističkog ljevičarskog intelektualizma.¹ O toj ćelavo ošišanoj glavi s ušima šišmiša ispreda se legenda. Mjerodavni članci američkih akademaca posvećeni su pitanju kakvu je ulogu igralo konzumiranje LSD-a za Foucaultov pojam filozofskog graničnog iskustva (vidi Miller, 1993). Otkad je *homo-dandy* Hervé Guibert, koji je 1991. preminuo od AIDS-a, u svojim novelama i romanima opisao kakvu je prominentnu ulogu njegov bliski prijatelj Foucault igrao na pariškoj S/M sceni (usp. Guibert, 1988, 1990), vruće i škakljive anegdote postaju gotovo *mainstream* fukoovske filologije. Bjelodano je da je filozof imao posebno nagnuće prema lancima i na krovu visoko štovane *École Normale Supérieure* u Rue d'Ulm, izgleda da je bilo nekih posvema neočekivanih priredbi.

No unatoč svoj toj auri avangarde i subverzije ne postoji nijedan drugi predstavnik »*french theory*« koji je posve neovisno o pitanju duha vremena, politike i javnog mnijenja zajamčio sebi kao istraživaču i znanstveniku tako duboku i tako dalekosežnu pozornost. Čak i danas, gotovo 50 godina nakon njegova objavljivanja, nijedan povjesničar ideja ne zaobilazi *Riječi i stvari* (s podnaslovom *Arheologija humanističkih znanosti*), jedno od glavnih Foucaultovih

---

¹ Pri čemu se nažalost posve previđa eksplicitan Foucaultov stav da se pitanje Gulaga »mora posebno postaviti svakom socijalističkom društvu, budući da nijedno od njih od 1917. *de facto* nije uspjelo funkcionirati bez više ili manje razvijenog sistema Gulaga... Treba istaknuti posebnost pitanja Gulaga naspram svakog teorijskog redukcionizma (koji od njega pravi grešku čitljivu na temelju tekstova), naspram svakog historicističkog redukcionizma (koji od njega pravi učinak konjunktura, što se može izolirati počevši od uzroka), svako utopijsko razdruživanje (koje bi ga stavilo, s ‚pseudosocijalizmom‘, u opoziciju sa ‚samim‘ socijalizmom) naspram svakog univerzalizirajućeg rastvaranja u opći oblik zatvaranja.« (Foucault, 1977:90). Zacijelo teorijski najdosljednija provedba ovog Foucaultova zahtjeva jest rad Uga Vlasisavljevića, *Lepoglava i univerzitet: Oglеди iz političke epistemologije*.

djela (Foucault, 1966). Čak je i Jürgen Habermas (1985, 1986), koji je svagda bio nepovjerljiv prema Foucaultovu ničeanskom, kritičkom stavu prema prosvjetiteljstvu, morao odati priznanje njegovim prijelomnim povijesnim studijama. Pa i takvim stručnjacima goleme erudicije, poput sorbonskog medievalista Alaina de Libera ili njegova berlinskog pandana Wolfganga Hübenera, koji vrlo rijetko izražavaju respekt prema obrazovanju nekog kolege, Michel Foucault je postao ključnom referencijom (Libera, 2007; Hübener, 1988). Može biti da je razlog u tome što je on mogao more vrela obraditi sam poput nekolicine. Filozofkinja Blandine Kriegel (2004:117) ovim riječima opisuje tu sposobnost svojega učitelja: »Kada smo ujutro dolazili u Nacionalnu biblioteku, Foucault je već tamo bio. Kada smo uvečer iz nje odlazili, on je i dalje bio posvećen radu.«

Foucault se gotovo cijeloga svojega života nosio s problemom vlasti/moći (*le pouvoir*). Što je bit vlasti/moći? Koje su historijske forme njezine institucionalizacije? I ponajprije, koje su tehnike i koji su modusi ponašanja s kojima pojedinac u svojoj žudnji i misli može izmaći vlasti/moći? Gdje se nahodi slobodan prostor istine i ugone? Gilles Deleuze (1986:101) u ime Foucaulta postavlja središnje pitanje: »Ako je vlast/moć konstitutivna za istinu, kako onda zamisliti neku ‚vlast/moć istine‘ koja ne bi više bila istina moći, kako zamisliti istinu koja bi poticala iz poprečnih linija otpora, a ne više iz integralnih linija vlasti/moći? Kako ‚preći liniju‘?«

Svojim je pitanjima svagda pristupao posežući za konkretnim povijesnim materijalom. Pred nama je konačno dio Foucaultovih predavanja što ih je držao 1978. i 1979. na *Collège de Franceu* i koja predstavljaju najobuhvatniju i najzreliju elaboraciju njegove političke filozofije (Foucault, 2004a, 2004b). Kasnije nastali spisi o povijesti seksualnosti također se ubrajaju među važnija djela ovog filozofa. No ona su posvećena *ethosu* umijeća življenja i egzistencijalnom smislu² i samo se posredno dotiču političke filozofije.

---

² »Treba prije misliti na krizu subjekta ili čak subjektivacije: na teškoću u načinu kako se individua može konstituirati kao moralni subjekt vlastitog ophođenja i na napore da se u primjeni na sebe nađe ono što će dopustiti podvrgavanje pravilima i finaliziranje egzistencije.« (Foucault, 1984b:117). Odlična analiza

Kao i uvijek, Foucault i ovaj put nastoji pisati povijest sadašnjosti ili aktualnosti, što će reći, s osvrtnom na udaljena obzorja misaone tradicije, želi pojmiti uvjete mogućnosti za ono *ovdje i sada*. Jer za Foucaulta je filozofija moguća samo još kao dijagnoza današnjice. Smisao aktualnog mišljenja jest u mišljenju naše vlastite aktualnosti, a moderna filozofija ne može biti ništa drugo do filozofija modernosti same (usp. Descombes, 1989:9-27). Dakle, što je bit suvremene politike? Kako se vlada našim društvom? Spomenuta predavanja žele pružiti odgovor na ova pitanja. Ne bave se samo klasicima političke misli od Platona do Humea, nego također, u svom segmentu pod nazivom *Rođenje biopolitike*, i ekonomskom politikom pod Giscard d'Estaingom i razvićem socijalne tržišne privrede u Njemačkoj od Ludwiga Erharda do Helmuta Schmidta (usp. Lemke, 1997). Foucault, koji se cijelog života bavio kritikom institucionalne zlouporabe moći, državno-policijskom i disciplinarnom represijom, dolazi do neočekivane bilance, bilance što ju je glavni kor Foucaultovih sljedbenika dosad samo uporno ignorirao i marginalizirao: Politički um moderniteta jest liberalizam!³

Moć se vladanja odlikuje prije svega njezinim ograničenjem. Počevši od 18. stoljeća vladati glasi: postaviti unutrašnje granice suverenitetu vlasti. Za to postoje dva suprotna carska puta i oba imaju svoje korijene u cilju limitiranja. Ili se državna omniprezentnost ograničuje od strane pojedinca i njegovih »ljudskih prava«, što je Rousseauov put, ili se pak državna vlast ograničuje putem računa korisnosti. Kao najviša zapovijed ne pojavljuje se više neograničeno obilje moći suverena, nego uvećanje ekonomske produktivnosti. Ekonomska korist trijumfira nad višim državnim razlogom (*raison d'État*). To je put što su ga otvorili engleski empiristi.

Foucaultove etike u ovom kontekstu dana je u djelu Johanna Oksala: *Foucault on Freedom* (vidi Oksala, 2005).

³ Više o Foucaultu i (neo)liberalizmu, vidi Barry, Andrew; Osborne, Thomas; Rose, Nikolas (ur.) (1996). *Foucault and Political Reason: Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*, London: UCL Press; Bröckling, Ulrich; Krasmann, Susanne; Lemke, Thomas (ur.) (2000). *Gouvernementalität der Gegenwart: Studien zur Ökonomisierung des Sozialen*, Frankfurt/M.: Suhrkamp; Bonnafous-Boucher, Maria (2002). *Un libéralisme sans liberté: Pour une introduction du terme "libéralisme" dans la pensée de Michel Foucault*, Paris: L'Harmattan; Gertenbach, Lars (2007). *Die Kultivierung des Marktes: Foucault und die Gouvernementalität des Neoliberalismus*, Berlin: Parados.

Racionalni izražaj modernog umijeća vladanja jesu liberalne teorije tržišne privrede, socijalnijih ili pak manje socijalnih inačica.

Tko želi razumjeti moderni svijet, taj mora čitati Ludwiga von Misesa, Friedricha von Hayeka i teoretičare neoliberalizma poput Milтона Friedmana – a ne Marxa ili Louisa Althussera, čiji je Foucault bio učenik, ili pak Adorna, s čijom se društvenom kritikom Foucaultova misao svagda iznova dovodila u svezu (vidi Honneth, 1998). Foucault opsežno raspravlja o njemačkom neoliberalizmu – takozvanom ordoliberalizmu Freiburške škole (Walter Eucken, Alfred Müller-Armack, Alexander Rüstow, Wilhelm Röpke)⁴ – i o njegovu američkom pandanu, neoliberalizmu Čikaške škole (Frank Knight, George Stigler, Gary Becker, Ronald Coase...)⁵. Neoliberalizam je najprimjerenija teorija sadašnjeg umijeća vladanja, jer racionalno vođena država organizira prvenstveno područje svoje *nenadležnosti*. Naime, kako urediti da se ne vlada previše? To je, prema Foucaultu, kapitalni problem *governmentalnog uma* sadašnjeg doba. Pojmovna neman *governmentalitet* (*gouvernementalité*), što ju je skovao Foucault,⁶ može se prevesti i kao »vladnost«, no najjednostavnije rečeno, posrijedi je »stil vladanja«.⁷ Foucault, kojemu su terminologijske lakrdije bile prije odbojne no privlačne,

---

⁴ O ordoliberalizmu vidi Haselbach, Dieter (1991). *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft: Gesellschaft und Politik im Ordoliberalismus*, Baden-Baden: Nomos; Ptak, Ralf (2004). *Vom Ordoliberalismus zur Sozialen Marktwirtschaft: Stationen des Neoliberalismus in Deutschland*, Opladen: Leske Budrich Verlag; Plickert, Philip (2008). *Wandlungen des Neoliberalismus*, Stuttgart: Lucius & Lucius.

⁵ O Čikaškoj školi vidi Emmett, B. Ross (ur.) (2010). *The Elgar Companion to the Chicago School of Economics*, Cheltenham: Edward Elgar.

⁶ Istini za volju, termin se susreće već prije kod Rolanda Barthesa. Usp. Barthes, Roland (1993). *Mythologies*, u Marty, I. Éric (ur.). *Œuvres complètes*, Paris: Eric Marty, str. 699.

⁷ »Riječju ‚governmentalitet‘ želim reći tri stvari. Pod ‚governmentalitetom‘ razumijem skup što ga konstituiraju institucije, procedure, analize i refleksije, kalkulacije i taktike koje omogućuju izvođenje te, kako specifične tako i kompleksne, forme moći (*pouvoir*) koja ima za svoju glavnu metu populaciju, za glavnu formu znanja političku ekonomiju, a za bitni tehnički instrument dispozitive sigurnosti. Drugo, pod ‚governmentalitetom‘ razumijem tendenciju, smjer sile koji, na cjelokupnom Zapadu, već dugo neprestano vodi prevlasti onoga tipa moći što bismo ga mogli imenovati vladavina (*gouvernement*) nad svim drugim: suverenost, disciplina; što je, s jedne strane, dovelo do razvića cjelokupnog niza specifičnih aparata (*appareils*) moći, a s druge strane do razvića

namjerno kreira nov termin, uvodeći governmentalitet, mentalitet vladanja, kao opreku pojmu *državnosti*. Politička filozofija boluje od toga što državu precjenjuje, pa je tako Hegel vjerovao da je država subjekt povijesti i dovršenje uma⁸. Liberalni teoretičari poput Friedricha von Hayeka polaze pak od toga da država nužno inklinira hipertrofiji i da ima imanentnu sklonost totalitarizmu.⁹ Obojica se varaju, u dobrom i lošem. Država o sebi nije nikakvo autonomno izvorište moći, kaže Foucault. Strah od represivne policijske države, koji skrbi ljevičarsku kritiku dominacije, promašuje bitno isto onoliko koliko i liberalna fobija od države.

Za Foucaulta država nije ništa drugo doli institucionalna sedimentacija različitih postupaka, načina kojima se državama može vladati. Engleska je filozofija pružila modernim demokracijama teorijski instrumentarij, pa ipak se u Engleskoj od Hobbesa, što znači od 17. stoljeća, politička filozofija nije više zanimala za državu. Veliko je pitanje – kako treba vladati. Tko želi razumjeti modernu državu, mora pojmiti različite governmentalitete, različite stilove vladanja koji se nalaze u nekom sustavu. Foucault (2004b:324) se opetovano prepoznaje u (neo)liberalizmu, uzdižući ograničenje državne moći do fundamentalnog problema: »Liberalizam je, sa svoje strane, prožet načelom: previše se vlada ili barem svagda treba sumnjati da se previše vlada.« Predbacuje mu samo da o državi ima odveć simplificiran,

---

nekoj cjelokupnog niza znanja (*savoirs*). Pod ‚governmentalitetom‘, na kraju, mislim da moramo smatrati proces ili, bolje, rezultat procesa kojim je država prava srednjeg vijeka, koja je u 15. i 16. stoljeću postala administrativnom državom, sve više postajala ‚governmentalizirana‘ (*gouvernementalisé*)« (Foucault, 2004a:111-112).

⁸ Dosad najopsežniji prikaz Hegelove filozofije države ostavio nam je Franz Rosenzweig: *Hegel und der Staat* (vidi Rosenzweig, 1920/1962).

⁹ Iz mnoštva radova o Hayeku, navedimo u ovom kontekstu: Guido Vestuti (ur.) (1989). *Il realismo politico di Ludwig Von Mises e Friedrich Von Hayek*, Milano: Giuffrè; Nemo, Philippe (1998). *La société de droit selon F. A. Hayek*, Paris: Presses Universitaires de France; Hennecke, J. Hans (2000). *Friedrich August von Hayek: Die Tradition der Freiheit*, Düsseldorf: Wirtschaft und Finanzen; Pies, Ingo; Leschke, Martin (ur.) (2003). *F. A. von Hayeks konstitutioneller Liberalismus*, Tübingen: Mohr Siebeck. O samom liberalizmu austrijske škole, vidi Cubeddu, Raimondo (1992). *Il liberalismo della scuola austriaca: Menger, Mises, Hayek*, Napoli: Morano.

odveć kompaktan pojam i da precjenjuje njezinu negativnu ulogu. Zato se Foucault laća historijske tipologije stila vladanja.

Što je cilj današnje države? Foucault kaže: to je dispozitiv sigurnosti koji služi reguliranju stanovništva. Primarni problem suvremene politike ne leži u teritorijalnom integritetu, odanosti podanika, svladavanju određenih društvenih klasa ili u jurističkoj regulaciji prava i obveza. Problem je u reguliranju stanovništva kao takvog i u cjelini.

Politika mora paziti na to da temeljni društveno-ekonomski podaci odgovaraju. Broj nezaposlenih ne smije biti prevelik, natalitet ne smije biti premali. Migracijski tokovi moraju biti pod kontrolom. Politika je postala nekovrsnim umijećem statističkog optimiranja (vidi Hacking, 1987, 1991). Kao glavna zadaća države pokazuje se jamčenje minimalne sigurnosti, jer rizik je pokretač ekonomskog i društvenog razvića. Konkurencija zahtijeva produktivnost – ali također *per definitionem* stvara gubitnike. Stoga se moraju poduzeti kompenzacijske mjere. Devetnaesto je stoljeće, kaže Foucault jednom lijepom slikom, donijelo svijetu s jedne strane kriminalistički roman, što će reći fascinaciju prijestupnicima i pogibelji, a s druge strane prva socijalna osiguranja, dakle državnu zaštitu od novog imperativa – *živjeti opasno* (*vivre dangereusement*).

Mješavina mehanizma zaštite i ekonomskog *laisser-faire*: od kraja 18. stoljeća politički se um sastoji od spoznaje vlastitih granica. Politička filozofija postaje *kritikom* koja priziva u sjećanje ove granice vladajućim. Foucault objašnjava nastajanje samokritičkog političkog uma ne samo preinakom socijalnih i ekonomskih okvira nego načelnim pomicanjem našeg načina pristupa svijetu. Nastanak nove racionalnosti postupaka vladanja pada otprilike u vrijeme *Kritike čistog uma* Immanuela Kanta. Kant je filozofiju svojega doba preokrenuo, tako što je pokazao u kakvim se uskim granicama mora kretati znanstveni pristup svijetu. Engleski su teoretičari liberalizma to isto učinili za područje znanja o umijeću vladanja: um također ovdje postaje upravljanje (*management*) nenadležnošću. Kao briljantni historičar »misaonih sustava« prekopava Foucault slojeve duhovnih temelja vremena u kojima zajednički

konceptualni okviri područja znanja i misaonih škola postaju vidljivi, a koji se čine beskrajno udaljeni jedni od drugih.

Nijedan politički sustav nije iz jednoga kova. Upravo u toj spoznaji vrhuni Foucaultova teorija governamentalnosti. Primarni je cilj obnašanja vlasti danas »populacijska regulacija«, no zapadnjačka tradicija iznjedrila je cijeli niz stilova vladanja koji su se sedimentirali u javnim institucijama.

Foucault razlikuje tri tipa vladanja koji su prethodili liberalnom stilu vladanja: pastoralni, viši državni razlog i policija. U brzom prolazu kroz političku filozofiju Zapada Foucault obrađuje navedene tri vrste vladanja i preokreće ustaljene navike razmišljanja.

Uobičajeno je da se kolijevka zapadnjačke politike traži u grčkim gradovima-državama. No u tome, prema Foucaultu, leži velika zabluda. Sveodređujuća predstava o dobrom umijeću vladanja ostaje od početka pa do europske renesanse slika *dobrog pastira*. Nalazi se u židovskoj teologiji i u ranokršćanskim samostanskim i crkvenim spisima. Također i u klasičnim tekstovima antike, u Platonovoj *Politeji*, recimo, motiv pastira igra stanovitu ulogu. No Foucault objašnjava da je samo u kršćanstvu pastirska moć bila temeljni element umijeća vladanja. Platonov kralj-filozof uopće nije imao vremena za čuvanje stada. On je tkalac, kako se to već kod Platona imenuje, on drži raznorodnim koncima čitave članove *polisa* na okupu, ali se ne brine o spasenju svih svojih ovčica. Spasenje pojedinca, individualiziranje podanika kao štitićenika vladara, postat će kroz kršćansko dušobrižništvo, kršćansko vođenje duše, središtem tehnike moći. *Omnes et singulatim*: sve i svakoga pojedinačno, tako glasi pastoralna formula ranokršćanske teologije koju Foucault rado citira. Moderna država, posebice moderna država blagostanja, s njezinim idealom vođenja računa od kolijevke do groba, ne izvire iz visokih ideala antičke demokracije, nego iz ranokršćanskih tehnika vladanja ponajbolje izloženima u samostanskim regulama. Sve do 18. stoljeća konfesionalne borbe, koje određuju europsku politiku, predstavljaju sukobe oko pastirske kontrole.¹⁰ Danas država

---

¹⁰ O tome su pisali opsežno Foucaultovi suradnici François Ewald i Daniel Defert (usp. Ewald, 1986).

kontrolira građane tako što im u svim životnim područjima pomaže da se »individualno« razvijaju.

Od vremena renesanse pastirsko umijeće vladanja bit će superponirano drugom postupku. S Machiavellijem viši državni razlog osamostaljuje se od kršćanske usmjerenosti na spasenje duše. Europa prolazi kroz školu cinizma. Umijeće vladanja iznenada određuje imperativ državnog vlastoodržanja, odnosno *raison d'État*. I ovdje Foucaultov osvrt pomućuje učahurene historijske sheme. Machiavelli, prema njemu, nije simbol novog umijeća vladanja, nego prije njegov prvi teoretičar. Temeljni je makijavelistički problem jednostavno pitanje kako vladar (princ) može izbjeći da ga izdaju njegovi sljedbenici. Pogibelj prijeti od drugih plemića (za više vidi Korvela, 2012).

Ključni je problem višeg državnog razloga drugi: država mora po svaku cijenu preživjeti, čak i kada se moć može spasiti samo nekim pučem. Lijepom poantom Foucault pokazuje da je klasična teorija višeg državnog razloga, kako se razvija u 16. i 17. stoljeću, zapravo teorija državnog udara. Moć se mora očuvati, upravo i onda, kada je za to nužno eliminirati vladara. Stvarna pogibelj za državu ne dolazi zato od plemića, nego od plebsa, od širokih narodnih masa koje mogu biti izvorište nemira i nestabilnosti. Kod Francisa Bacona (1996), u njegovu spisu *O Buntovnicima i nemirima (Of Seditious and Troubles, 1625)*, već se nalazi ovo gledište. Teorija suvereniteta započinje otkrivati problem narodnih masa.

To u konačnici vodi u 18. stoljeću do zasnivanja novog umijeća vladanja kao »policijske znanosti«. Sada se zahtijeva kontrolirani podanik. Novi ideal bit će potpuna transparentnost za posvemašnju kontrolu i discipliniranje građana. U knjigama po kojima je Foucault šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća postao poznat, u *Nadzirati i kazniti*, u *Povijesti ludila*, već je pokazao kako je ovaj ideal vladanja odlučno utjecao na izvršenje kazne i također većim dijelom na povijest psihijatrije. Kritika »policijske znanosti« donekle je ono na što Foucault u pravilu svodi političku filozofiju (vidi Biebricher, 2005:291-333). Ipak, nakon policije 18. stoljeća slijedi, kaže Foucault, *gubernamentalnost liberalizma*. Njegov je najviši cilj

također kontrola stanovništva, ali njegovo polazište nije posvema kontrolirani čovjek, nego prijeko potrebna *neprozirnost* ekonomskih procesa (vidi Biebricher, 2012:166-179).

U političkoj ekonomiji našega doba posrijedi je dakle reguliranje stanovništva: njihova ekonomska moć, njihov rast ili opadanje, migracija i ukupna medicinska skrb. Također i pastirsko vođenje skrbi nad podanicima, političko osiguranje državnog suvereniteta i disciplinarno nadgledanje građana spadaju doduše u kompleks prakse vladanja, ali današnja politika ne vlada prvenstveno građaninom kao pravnim subjektom, nego vlada građaninom kao dijelom biomase koja se imenuje *stanovništvom (populacijom)*. Ona pokušava racionalno vladati stanovitim potencijalom ekonomske produktivnosti (ekonomija), usponom ljudskog kapitala (politika obrazovanja) i medicinskim činiteljima rizika (socijalna politika). Suvremena governmentalnost postaje *biopolitikom*.

Biopolitika – politika ne kao metoda ozbiljenja nekog pravnog poretka, nego kao pokušaj da se sam biološki život regulira (Esposito, 2004; Dolar, 2009) – bila je temom koja je Foucaulta uopće pobudila na istraživanja o governmentalnosti. Bio je uvjeren da će se na mjestu presjeka biološkog života i državne moći odlučivati politička sudbina budućnosti. Već se 1974. godine Foucault pozabavio ovim pitanjem. Slutio je da nadiranje biopolitike nužno vodi fašizmu. Nije li ideologija nacional-socijalizma konsekventno primjenjivanje politike koju je predvodila fantazma optimiranja rase biomase? Neće li onda sadašnja politika, ako je faktički biopolitika, biti formom prikrivenog eugeničkog fašizma? (Pichot, 2000).

To je forma radikalne kritike sadašnjosti koju je Foucault razvio 1976. godine u *Treba braniti društvo*, predavanjima o klasičnom državnom pravu i teoriji rata (Foucault, 1997; Zancarini, 2001). Biopolitika je u međuvremenu postala jednim od najomiljenijih modnih pojmova i slovi kao najdraža kovanica u rječniku radikalnog ljevičarenja.¹¹ U novom terminologijskom ruhu, taj pojam dopušta da se iznova spomene vječna optužba da kapitalizam nije ništa

---

¹¹ Kako uočava Bruno Latour (2000:95), »biopolitika je, poput niza drugih Foucaultovih izraza, jedan od onih izraza koji bude kritički duh, ali ga odmah već i paraliziraju«.

drugo doli prurušeni fašizam. No s objavljivanjem *Rođenja biopolitike* postaje jasno da je sam Foucault tu i takvu poziciju vrlo brzo napustio. Jer liberalno umijeće vladanja ne sastoji se samo u politici populacije, ono se također sastoji u *samoograničenju vladanja*. Naspram samoograničenja liberalnog uma nastupaju manipulacije biološkim životom (Lemke, 2007).

Zaključak? Tehnike vladanja jesu konglomerat iz zapadnjačkog tradicionalnog inventara s dominantom liberalne populacijske politike. Pogibelji sve učinkovitijeg vladanja *biomasom* stoji protustavljena šansa državno-pravnog samoograničenja. To je otprilike posljednji stupanj Foucaultove političke dijagnoze sadašnjice.

Stanje nije nimalo beznadno da se ne bismo mogli okrenuti pitanju dobrog života i u *estetici življenja*¹² potražiti pitanje smisla, s kojim ne-pastirska epoha ostavlja pojedinca samog. Foucaultov je vrt ugone bio pun egzotičnih plodova (usp. Blanchot, 1986). »Kiseli apokaliptičari« (Binswanger, 2005:40) koji se danas tako rado i obilno na njega pozivaju, ne bi trebali umišljati kako su mu baštinici...

Literatura:

Bacon, Francis (1996). Of Seditious and Troubles, in: Vickers, Brian (ed.). *Francis Bacon*, Oxford/New York: Oxford University Press, p. 366-370

Barry, Andrew; Osborne, Thomas; Rose, Nikolas (eds.) (1996). *Foucault and Political Reason: Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*, London: UCL Press

Barthes, Roland (1993). *Mythologies*, u: Marty, I. Éric (ur.) *Œuvres complètes*, Paris: Eric Marty

---

¹² Foucault odbacuje postojanje danog jastva koje može funkcionirati kao norma. Nema »esencije« u koju se možemo uzdati i stoga je naša zadaća *izumiti* same sebe kao *umjetničko djelo*. Takva se samokonstrukcija jastva odigrava, između ostalog, i *askezom*, što znači da subjekt neprekidno radi na samome sebi kako bi zagospodario sobom. To je rad što ga subjekt čini na samom sebi, dok je okružen bezbrojnim oblicima moći koji postavljaju granice tom oblikovanju. No te granice subjekt može prevladati. Pojedinač je društvena konstrukcija, ali konstrukcija kadra izgraditi samu sebe. Posve je pritom otvoreno što će jastvo postati (Schmidt, 2000).

- Biebricher, Thomas (2005). *Selbstkritik der Moderne: Foucault und Habermas im Vergleich*, Frankfurt/M.: Campus Verlag
- Biebricher, Thomas (2012). *Neoliberalismus zur Einführung*, Hamburg: Junius Verlag
- Binswanger, Daniel (2005). Rechter Hacken, *Die Weltwoche*, Zürich, 12. 1. 2005., str. 39-40
- Blanchot, Maurice (1986). *Michel Foucault tel que je l'imagine*, Paris: Fata Morgana
- Bonafous-Boucher, Maria (2002). *Un libéralisme sans liberté: Pour une introduction du terme "libéralisme" dans la pensée de Michel Foucault*, Paris: L'Harmattan
- Bröckling, Ulrich; Krasmann, Susanne; Lemke, Thomas (ur.). (2000). *Gouvernementalität der Gegenwart: Studien zur Ökonomisierung des Sozialen*, Frankfurt/M.: Suhrkamp
- Cubeddu, Raimondo (1992). *Il liberalismo della scuola austriaca: Menger, Mises, Hayek*, Napoli: Morano
- Deleuze, Gilles (1986). *Foucault*, Paris: Minuit
- Descombes, Vincent (1989). *Philosophie par le gros temps*, Paris: Édition de Minuit
- Dolar, Mladen (2009). *Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina*, Ljubljana: Krtina
- Emmett, B. Ross (ur.) (2010). *The Elgar Companion to the Chicago School of Economics*, Cheltenham: Edward Elgar
- Esposito, Roberto (2004). *Bios: Biopolitica e filosofia*, Torino: Einaudi
- Ewald, François (1986). *L'État providence*, Paris: Grasset
- Foucault, Michel (1966). *Les Mots et les Choses: Une archéologie des sciences humaines*, Paris: Gallimard
- Foucault, Michel (1977). Pouvoir et stratégies, *Les Révoltes logiques*, 4:88-97
- Foucault, Michel (1984a). *L'usage des plaisirs*, Paris: Gallimard
- Foucault, Michel (1984b). *Le souci de soi*, Paris: Gallimard
- Foucault, Michel (1997). *"Il faut défendre la société": Cours au Collège de France (1975-1976)*, Paris: Seuil-Gallimard
- Foucault, Michel (2004a). *Sécurité, territoire, population: Cours au Collège de France (1977-1978)*, Paris: Seuil-Gallimard
- Foucault, Michel (2004b). *Naissance de la biopolitique: Cours au Collège de France (1978-1979)*, Paris: Seuil-Gallimard

- Gertenbach, Lars (2007). *Die Kultivierung des Marktes: Foucault und die Gouvernementalität des Neoliberalismus*, Berlin: Parodos
- Guibert, Hervé (1988). *Mauve le vierge*, Paris: Gallimard
- Guibert, Hervé (1990). *À l'ami qui ne m'a pas sauvé la vie*, Paris: Gallimard
- Habermas, Jürgen (1985). *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Frankfurt/M.: Suhrkamp
- Habermas, Jürgen (1986). Taking Aim at the Heart of the Present, in: Hoy, David (ed.), *Foucault: A Critical Reader*, Oxford: Basil Blackwell, p. 103-108
- Hacking, Ian (1987). *The Emergence of Probability*, Cambridge: Cambridge University Press
- Hacking, Ian (1991). How should we do the history of statistics? in: Burchell, Graham; Gordon, Colin; Miller, Peter (eds.). *The Foucault Effect*, London: Harvester, p. 181-195
- Haselbach, Dieter (1991). *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft: Gesellschaft und Politik im Ordoliberalismus*, Baden-Baden: Nomos
- Hennecke, J. Hans (2000). *Friedrich August von Hayek: Die Tradition der Freiheit*, Düsseldorf: Wirtschaft und Finanzen
- Honneth, Axel (1988). *Kritik der Macht*, Frankfurt/M.: Suhrkamp
- Hübener, Wolfgang (1988). Der dreifache Tod des modernen Subjekts, in: Frank, Manfred; Raulet, Gérard; van Reijen, Willem (ur.). *Die Frage nach dem Subjekt*, Frankfurt/M.: Suhrkamp, str. 101-127
- Korvela, Paul-Erik (2012). Sources of governmentality: Two Notes on Foucault's Lecture, *History of Human Sciences*, 25(4):73-89
- Kriegel, Blandine (2004). *Michel Foucault, aujourd'hui*, Paris: Plon
- Latour, Bruno (2000). Biopouvoir et vie politique, *Multitudes*, 1(1):94-98
- Lemke, Thomas (1997). *Eine Kritik der politischen Vernunft*, Hamburg: Argument
- Lemke, Thomas (2007). *Gouvernementalität und Biopolitik*, Wiesbaden: VS Verlag
- Libera, Alain de (2007). *Archeologie du sujet: Naissance du sujet*, Paris: Vrin
- Miller, James (1993). *The Passion of Michel Foucault*, Cambridge MA: Harvard University Press
- Nemo, Philippe (1998). *La société de droit selon F. A. Hayek*, Paris: Presses Universitaires de France

- Oksala, Johanna (2005). *Foucault on Freedom*, Cambridge: Cambridge University Press
- Pichot, André (2000). *La société pure: De Darwin à Hitler*, Paris: Flammarion
- Pies, Ingo; Leschke, Martin (ur.) (2003). *F. A. von Hayeks konstitutioneller Liberalismus*, Tübingen: Mohr Siebeck
- Plickert, Philip (2008). *Wandlungen des Neoliberalismus*, Stuttgart: Lucius & Lucius
- Ptak, Ralf (2004). *Vom Ordoliberalismus zur Sozialen Marktwirtschaft: Stationen des Neoliberalismus in Deutschland*, Opladen: Leske Budrich Verlag
- Rosenzweig, Franz (1920). *Hegel und der Staat*, 2 sveska, München-Berlin: R. Oldenburg, novo izdanje Aalen 1962.
- Schmidt, Wilhelm (2000). *Auf der Suche nach einer neuen Lebenskunst: Die Frage nach dem Grund und die Neubegründung der Ethik bei Foucault*, Frankfurt/M.: Suhrkamp
- Vestuti, Guido (ur.) (1989). *Il realismo politico di Ludwig Von Mises e Friedrich Von Hayek*, Milano: Giuffrè
- Vlaisavljević, Ugo (2003). *Lepoglava i univerzitet: Ogledi iz političke epistemologije*, Sarajevo: Centar za Interdisciplinarne Postdiplomske studije
- Zancarini, Jean-Claude (ur.) (2001). *Lectures de Michel Foucault 1: À propos de "Il faut défendre la société"*, Paris: ENS